

צ'יונות י' הדות ד מוקרטי ה לדרך

"וַיֵּצֵא יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת כְּלִיָּהֶם... וְלָתֵת לָהֶם צִידָה לַדֶּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֶּן..."

בראשית מב, 25

עשרה בטבת

עשרה בטבת הוא היום שבו החל המצור של מלך בבל, נבוכדנצר השני, על ירושלים. המצור הסתיים בחורבן ממלכת יהודה, בחורבן העיר ירושלים ובחורבן בית המקדש הראשון. צום י' בטבת נקבע כאחד מארבעת הצומות על חורבן ירושלים. האחרים הם: צום גדליה, צום י"ז בתמוז וצום ט' באב. לאחר קום המדינה קבעה הרבנות את י' בטבת כיום הקדיש הכללי לזכר הנספים בשואה, שיום מותם לא נודע.

י' 2622
עשרה 2622

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
המטה לתרבות ישראל

מרכזת המטה: ציפי קוריצקי | ריכוז תוכן ועיבוד דידקטי: רותי זוסמן ויעל גרוס-רחן | ייעוץ פדגוגי: רות גבע, רויטל מונצז | ייעוץ גרפי: רפי כהן
הפקה: שרה שי | עיצוב והפקה: ארט פלוס | הוצאה לאור: משרד החינוך, גף פרסומים

ירושלים, תשע"ב - 2011

איך מתאבלים? המורכב?

יהדות אתיופיה התקיימה במשך שנים בניתוק מוחלט משאר קהילות ישראל בעולם. אחת התקוות שאיחדה את הקהילה היא לשוב לירושלים הבנויה, שאותה עזבו עם צאתם לגלות. מאות שנים של ניתוק לא הכינו אותם לחווית החורבן שחיכתה להם עם שובם לארץ ישראל.

היה זה זמן קצר לאחר "מבצע שלמה", מבצע שבו הובאו לארץ 14,500 יהודים מאתיופיה ברכבת אווירית. יהדותם ניכרה היטב, הם... שמרו מסורת יהודית בשמרנות, אך ברור היה שהנתק של כל השנים הללו השפיע על עולם המסורת שלהם... הגיע ר"ח ניסן והחלטתי להתחיל ללמד בכיתה על חג הפסח.

"היום ראש חודש ניסן, וזהו חודש שבו אנו חוגגים את חג הפסח", פתחתי את השיעור. "פסח הוא אחד משלושת הרגלים. בפסח נהגו כל היהודים לעלות לירושלים, לבית המקדש" אך בשלב הזה קפץ אחד התלמידים וקטע את דברי "המורה, את היית פעם בבית המקדש?" חייכתי אליו מתוך הבנה שהוא קצת מבולבל. "לא מה פתאום? זה היה ממש מזמן!"

התלמיד התעקש ואליו נוספו עוד כמה זוגות עיניים: "כן, בסדר, מזמן, אבל את היית שם? היית בבית המקדש פעם מזמן?" שוב חייכתי הפעם קצת מבולבלת. חשבתי לעצמי: מה הוא לא מבין? אולי העברית שלי קשה לו? החלטתי להסביר בבהירות: "לא, מה פתאום, זה היה ממש ממש לפני הרבה שנים! לפני המון זמן!" אך כעת שאר התלמידים הצטרפו אליו, ושאלו

הנביא זכריה מנחם את עם ישראל

"פה-אמר יהוה צבאות, צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית-יהודה לששון ולשמחה, ולמנוחים, טובים; והצמח והשלוש, אהבו" (זכריה ח', 19)

- מה מביח הנביא לבית יהודה?
- מה מסמל המהפך במועדים הללו?

צום הרביעי [זה י"ז בתמוז] שבו הובקעה העיר. ולמה נקרא שמו רביעי שהוא רביעי לחדשים

צום החמישי [זה] ט' באב יום שנשרף בו [בית המקדש]. ולמה נקרא שמו חמישי שהוא [חודש] חמישי

צום השביעי זה שלשה בתשרי, יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם [שהרגו ישמעאל בן נתניה ללמדך שקשה מיתתן של צדיקים לפני המקום כחורבן בית המקדש]. ולמה נקרא שמו שביעי שהוא [בחדש] שביעי

צום העשירי זה עשרה בטבת, [יום] שבו סמך מלך בבל את ידו על ירושלים, שנאמר (יחזקאל כ"ד) "ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי וגו'". (תוספתא, מסכת סוטה, פרק ו', ברייתא ז')

- מדוע כל אחד משלבי החורבן מאוזכר בנפרד?
- למה לא יום אחד מרוכז? נמקו.
- במה שונה עשרה בטבת מימי החורבן האחרים?

- מדוע מציינים את יום תחילת המצור?
- איזה מן האירועים שהובילו לחורבן הבית הוא החמור ביותר, לדעתכם, ומצדיק תענית לדורות?
- עשרה בטבת הוא ייחודי מבחינת ייחוסו לחורבן בית המקדש הראשון.
- שער: מדוע לא בוטל יום התענית כשנבנה בית המקדש השני?

עשרה בטבת - תחילת המצור על ירושלים

בשנת 586 לפני הספירה, בימי מלכות צדקיהו, צר נבוכדנצר מלך בבל על ירושלים.

המלך צדקיהו, שראה את הפלישה הבבלית, הצליח לחמוק עם לילה ולברוח דרך גן המלך מערבה. הבבלים רדפו אחר צדקיהו ואנשיו והצליחו לתופסם בערבות יריחו.

מלך בבל ציוה לשחוט את בניו של צדקיהו לעיניו, ולאחר מכן ציווה לסמא את עיניו. המדרש מספר שצדקיהו ביקש ממלך בבל: "הורגני תחילה ואל אראה במות עשרת בניי, ובניו מבקשים מהמלך הרוג אותנו תחילה ואל נראה בדם אבינו". וכך עשה המלך: המית את הבנים, ניקר את עיניו של צדקיהו והוליד אותו בבלה. הבבלים שרפו את בית המלך ואת יתר העם הגלה נבוזראדן רב הטבחים בבלה" (על פי ילקוט שמעוני על מלכים ב' כ"ה).

"ויגל השאריה מן-החרב, אל-בבל; ויהיו-לו ולבניו לעבדים, עד-מלך מלכות פרס" (דברי הימים ב', ל"ו, 20).

אם כן, יום י' בטבת, היום שבו החל המצור על ירושלים, היה היום המכריע בהשתלשלות האירועים שהביאו לחורבן הגדול של עם ישראל. יום זה הוכרז כיום תענית, כפי שנצטווה הנביא יחזקאל: "ויהי דבר-יהוה אלי בשנה התשיעית, בחדש העשירי, בעשור לחדש, לאמר. בן-אדם, כתוב- (כתב-) לך את-שם היום--את-עצם, היום הזה: סמך מלך-בבל אל-ירושלם, בעצם היום הזה"

(יחזקאל, כ"ד 1-2).

• מתי נחרב בית המקדש בעבור העולים החדשים?

האם גם בניהם של העולים, שנולדו בארץ, התייחסו לחורבן באותה צורה?

- מה סימל בית המקדש בעבורם? מה הוא מסמל בעבור המספרת?
- מהי, לדעתכם, הסיבה לכך שסיפור חורבן המקדש אינו מעורר התרגשות בימינו?
- הציעו דרכים לקירוב הנושא לעולמו של אדם בימינו.
- האם ניתן להתאבל על החורבן כל שנה כמו מי שקיבל את הבשורה כרגע?
- האם ראוי לעשות זאת? הביעו דעה מנומקת.
- על איזה חורבן יכול אדם חילוני להתאבל כמו שהתאבלו העולים? הסבירו ונמקו.

וכל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה,

שנאמר: "שמחו את ירושלים..." (מסכת תענית)

וכן התקינו שהעורך שולחן לעשות סעודה לאורחים מחסר ממנו מעט, ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם. "וכשהאשה עושה תכשיטי כסף וזהב משיירת מין ממיני התכשיט שנוהגת בהם כדי שלא יהא תכשיט שלם" (הלכות תענית פ"ה ה"ג).

"וכשהחתן נושא אישה לוקח אפר מקלה (פיח) ונותן בראשו מקום הנחת תפילין, וכל אלו הדברים כדי לזכור ירושלם שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" (בבא בתרא ס"ב).

• מה המשותף לכל המנהגים שנקבעו כזכר לחורבן?

- מה מפעיל יותר את הזיכרון: יום מיוחד מדי שנה או מנהגים בחיי היום-יום? מדוע?
- אילו מנהגי אבלות וזיכרון אתם מכירים? האם הם אכן עוזרים לזכור ולהזכיר?
- בבתי רבים נהוג להשאיר מקום ריק בשולחן הסדר לזכר השבויים והנעדרים. האם כיסא ריק יכול לשמש תזכורת? מדוע?

עכשיו הייתי עוד יותר מבולבלת. "אני לא מבינה. על מה כל הכעס? פשוט הזכרתי להם שבית המקדש חרב, שאיננו קיים היום".

האיש פנה לשאר חבריו, ותרגם עבורם בגמגום ובקול רועד את דבריו. פתאום התחדשה המהומה, אפילו בטונים גבוהים יותר מאשר קודם.

הנציג שלהם השתיק את רעיו. ושוב פנה אלי: "את בטוחה?"

לא הבנתי על מה הוא מדבר: "מה בטוחה? אם בית המקדש חרב? ברור שאני בטוחה!" לא הצלחתי להסתיר את החיוך שהיה על פני. איזו סיטואציה מוזרה, חשבתי לעצמי.

האיש פנה שוב לחבריו ובטון דרמטי תרגם את דבריו. נראה שבשלב הזה סוף סוף הובן המסר, אך כעת התחיל מחזה שונה. אישה אחת נפלה על האדמה, השנייה פרצה בבכי קורע לב. גבר שעמד לידן הביט בי כלא מאמין. קבוצה של שלושה גברים התחילו לדבר ביניהם בשקט, מילים מהירות, מבולבלות ומתקשות להאמין. הילדים עמדו בצד, הביטו במתרחש במבוכה ניכרת. עמדתי מולם והייתי המומה. הרגשתי כאילו הבאתי להם בשורת איוב שהייתה קשה מנשוא. כאילו בישרתי להם על מותו של אדם אהוב. עמדתי מול קבוצת יהודים שממש התאבלו על חורבן בית המקדש שבירושלים!

לאחר כמה חודשים הגיע תשעה באב... לא יכולתי שלא להיזכר באותו ראש חודש ניסן. במבטים של הילדים הכועסים, בצעקות של ההורים, בבכי של האמהות, בשקט האומלל של הגברים, בהלם שהשתרר לשמע בשורה כל כך קשה. כאילו בישרתי להם שכרגע מת אדם שהיה יקר ללבם. באותו רגע הבנתי שכך, בדיוק כך אנחנו אמורים להתאבל על המקדש.

מתוך: קרן גוטליב aish.co.il אתר עם חוכמת חיים

בהמולה ביחד: "אף פעם לא הייתי שם?", "המורה איך זה להיות בבית המקדש?", "איך נראה בית המקדש?"

"שקט!" ניסיתי להרגיע את הרוחות, "תקשיבו, אין בית מקדש! היה מקדש לפני הרבה מאוד שנים, אבל היום אין! הוא חרב! הוא נשרף! אני לא הייתי שם, אבא שלי לא היה שם סבא שלי גם לא! כבר אלפיים שנה שאין בית מקדש!"

...בבוקר שלמחרת עמדתי באוטובוס, כשאירועי יום האתמול כמעט לא הטרידו אותי, למעשה שכחתי מכל הסיפור...

השומר שעמד בשער קיבל את פני במבט קצת מבוהל. "תגידי", פנה אלי, "מה קורה פה היום? יש לך מושג?" ניסיתי להיזכר אם יש איזו פעילות מיוחדת, אך לא הצלחתי להיזכר במשהו חריג.

הרמתי את מבטי וראיתי שם התקהלות לא קטנה של עולי אתיופיה מבוגרים, כנראה הוריהם של התלמידים שלי. מה הם עושים פה? ולמה כל הצעקות האלה? ניגשתי אליהם, מנסה להבין מתוך מעט האמהרית שהבנתי על מה כל הרעש.

כשהתקרבת אליהם, פתאום השתרר שקט גמור. אחד המבוגרים, שידע עברית ברמה טובה יותר, שאל אותי "את המורה של הילדים שלנו?"

"כן", עניתי, "מה קורה פה אדוני?" "הילדים חזרו אתמול מהכיתה ואמרו שהמורה שמלמדת אותם, סיפרה להם שאין בית מקדש בירושלים. מי יכול להגיד להם דבר כזה?" הוא הביט עלי במבט כועס.

"אני אמרתי להם. דיברנו על בית המקדש, הרגשתי שהם קצת מבולבלים אז הבהרתי שבית המקדש נשרף לפני אלפי שנים ושהיום אין לנו שום בית מקדש, זה הכול. על מה כל המהומה?" הוא הביט עלי במבט לא מאמין. "מה?! על מה את מדברת?"

"זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור" (דברים ל"ב, 7)

"זכור את אשר עשה לך עמלק" (דברים כ"ה, 17)

• מדוע חשוב לזכור אירועים?

• כיצד משמרים זיכרון?

(חשבו על לוח השנה, ועל מנהגים שמוכרים לכם מהבית)

מתוך מכתבים למערכת:

הסקר שערכתם ("זמן תל אביב" 9/10), שהראה שהרוב המוחלט של תושבי תל אביב לא ביקרו בכותל בשנים האחרונות, מצביע על מה שכולנו יודעים כבר מזמן אבל מתביישים להודות. הכותל, כמו ההיסטוריה היהודית כולה, הוא ספחת על גופה של מדינת ישראל, המפריעה לה להיות מקום מודרני ונורמאלי, כזה שאנשים לא מבקשים בו בקשות מאבנים בתקווה שהן יארגנו בדרך נס קומבינה לטובת המבקש.

ב-67' הייתה הזדמנות נדירה להרוס את הכותל ולהתחיל הכול באמת מהתחלה, בלי תקוות משיחיות מטורפות... הדבר לא נעשה, והתוצאות, למרבה הצער, בולטות בעליל. עידוד מסוים ניתן לשאוב מהעובדה שלפחות בתל אביב לא מגלים האנשים עניין בפולחן האבנים הפגאני (=אלילי) והאוילי, שמזמן מזמן עברה שעתו (אם בכלל הייתה לו שעה).

ורק שלא ישלפו את הטיעון המסורתי האדייטי שחובה עלינו להמשיך לעבוד את האבנים כי כך עשו אבותינו, אלפיים שנה. אבותינו, להזכירם, רכבו על סוסים וחמורים כי לא היו עדיין מכוניות, ובכל זאת אני מקווה שאף אחד לא חושב שלמען המסורת היהודית עלינו לחזור לסוסים וחמורים.

"זמן תל אביב", 1992

ואולי זהו הצו הפדגוגי [החינוכי] של שארית הדור שלאחר אושוויץ, לנסות ולחרות על לוח הזיכרון של הדורות הבאים את המסר, הקשה אבל הכן והאמיתי, של דורנו, לאמור: יהודי שידע את השואה - חיו הם

מתח מתמיד בין ברוך וארור, בין קידוש החיים וקללתם. ידיעת התהום שעל פיה עמדנו אי בזה היא מעתה חלק בלתי נפרד מתודעתנו ההיסטורית ומזהותנו היהודית.

אבא קובנר, המקור: מאגר תעודות

מתקופת השואה, מכללת סמינר הקיבוצים

• מה אבא קובנר דורש לזכור?

• לדעת הכותב, מדובר על ערך חינוכי.

למה מחנך זיכרון השואה?

נסחו תשובה לכותב המכתב.

אנו עם אֶבֶל, אך לא נואש. עטופי יגון, אך רחוקים מחמלה עצמית. מקוננים על אסון, נזכרים בחטאינו, קטיגורים [ביקורתיים] על עצמנו. האֶבֶל הוא קריאה לתשובה, אנו עם השרוי באבל שתכליתו תיקון.

צער כה עמוק מטהר. זוהי דרך שלא במתכוון להעמקת רגש החמלה, להבנה שההיסטוריה החולפת לנגדנו אינה סוף פסוק. הקינה מטילה את צלילה לתוך קול צחוקנו. אולם הצער העמוק טעמו גם כהקדמה לגאולה.

אברהם יהושע השל

- מה הקשר בין אבל לזיכרון?
- מה זוכר העם היהודי? האם מוטב לשכוח? נמקו.
- האם אפשר לחיות את הזיכרונות בלי עצב עמוק?
- במה מציע הכותב להתעמק?

...לא רק את הפאר ואת ההוד [של המקדש] עלינו לזכור, אלא גם את חורבותיו ושמונו. כך גם בזיכרון זה [השואה], עלינו לזכור יהדות מפוארת, לא רק כידיעה היסטורית, אלא כיחס אישי מסוים, עם קשר של חיבה. יש לזכור את החיים הרוחניים התוססים שהיו שם. יהודים שהלכו בקומה זקופה בגטו מזוהם, יצרו עולם מעמיק במצב פוליטי-חברתי כה קשה, ועם זאת צריך לזכור את הטרגדיות האישיות, החורבן האיום, המהלומה שפקדה את הציבור ואת היחידים. אומנם, יש גבול לאבל - י"ב חודש, אולם... זיכרונות של רבים... אינם משתכחים מלב.

...עלינו ללמוד מהעוני והסבל שלהם כמה אנו עשירים, במובן של המשנה באבות "השמח בחלקו". כל אחד יכול לראות את עצמו מקופח במישורים שונים, אבל כשרואים סבל אמיתי נראים הדברים בממד האמיתי שלהם, מה חשוב ומה זוטות. כחלק מכך, אולי יש ללמוד להעריך גם דברים קטנים, גם רמות רוחניות לא נשגבות.

הרב ד"ר אהרון ליכטנשטיין

- מדוע מודגש גם זיכרון החיים והפאר?
- "זיכרונות של רבים אינם משתכחים מלב". מדוע?
- כיצד, על פי הצעתו של הרב ליכטנשטיין, יש לשמר את הזיכרון?
- האם הזיכרון הוא בעבור הזוכרים, או בעבור אלה שאינם כבר בין החיים? הביעו את דעתכם והתייחסו למסר במאמר.

שְׁהָר הַזִּיכְרוֹן יִזְכֹּר בַּמִּקוּמִי / יהודה עמיחי

שְׁהָר הַזִּיכְרוֹן יִזְכֹּר בַּמִּקוּמִי,
זֶה תִּפְקִידוֹ. שְׁהֶגֶן לְזִכֹּר יִזְכֹּר,
שֶׁהֲרוּב עַל שֵׁם יִזְכֹּר,
שֶׁהֲבִיִּן הַיְדוּעַ יִזְכֹּר,
שְׁבִית הַתְּפִילָה עַל שֵׁם אֱלֹהִים יִזְכֹּר,
שֶׁסֶפֶר הַתּוֹרָה הַמִּתְגַּלְגֵּל יִזְכֹּר...
שְׁחִית הַשְּׂדֵה וְעוֹף הַשָּׁמַיִם יֵאָכְלוּ וְיִזְכְּרוּ,
שְׁכוֹלֵם יִזְכְּרוּ. כְּדִי שֶׁאֹכֵל לִנוּחַ...

- מה ההבדל בין לזכור ולהנציח?
- על פי השיר - מה קל יותר?
- האם ניתן לדעת מאיזה זיכרון מנסה הדובר לברוח?
- האם אמירת "קדיש כללי" [בלי לדעת על מי או מתי] הוא כמו "שהר הזיכרון יזכור במקומי"?

בתי, אל תפחדי, כי עוד אזכרך
ומארץ רחוקה אקבץ פזורך
עוד אבנך ונבנית ביופיך והדרך
וגם אומנם את אחותי.
גדל כאבי כל עת אזכרה.
מתוך שירו של ר' חיים כהן
מארם צובה ל"תיקון לאה"

- לפניכם בית מתוך פיוט, שבו אלוהים עונה לעם ישראל. מדוע הוא אומר "עוד אזכרך"? מתי הוא שכח?
- "גדל כאבי כל עת אזכרה". האם השכחה היא עונש למי ששוכחים אותו (עם ישראל במקרה הזה)?

יום הקדיש הלאומי

יום הקדיש הכללי, בעשרה בטבת, נקבע על ידי הרבנות הראשית כיום זיכרון לנספים בשואה. ציון זכר השואה באופן זה קדם את ההחלטה הממשלתית לקבוע בחוק את יום הזיכרון לשואה ולגבורה. יום זה נועד בראש ובראשונה להיות יום זיכרון לנספים שיום מותם לא נודע. המועד שנבחר קושר בין השבר הלאומי שציין חורבן בית- המקדש לבין החורבן והשבר שפקדו את העם היהודי בעקבות השואה.

בשנת 1949 נקבע על ידי הרבנות הראשית התאריך 'בטבת כ"ז' יום הזיכרון לשואה'.

גם הרב איסר יהודה אונטרמן, שהיה אז רבה של תל אביב, הכריז על עשרה בטבת כ"יום זיכרון: "עכשיו קבענו יום זיכרון תמידי לחורבן זה, הוא יום עשרה בטבת, יום תענית ציבור לדורות. הצום שבו התחיל החורבן הראשון ראוי לשמש יום זיכרון גם לחורבן האחרון, על סף הגלות האחרונה. ביום זה עלינו להתרומם מעל לענייני השעה ולהתייחד עם זכרם של קדושינו, שנשארו נאמנים לנצח ישראל ומסורים לחזון הגאולה עד הרגע האחרון. שירת 'אני מאמין' שלהם תישאר לנצח המנון קדוש ונערץ, וזיכרונם של גיבורים אלה יישאר חרות על לבם של כל בני ישראל ולא יימחה לנצח".

בכ"ז בכסלו תשי"א (1951) הוסיפה הרבנות הראשית מנהגים והלכות: לאלה מיליוני החללים, שאין סמוכים לקביעת יום מותם, יום זה קודש לזכרם ועילוי נשמותיהם הזכות והטהורות. דינו של יום זה, יום העשירי בטבת, לבניהם ולקרוביהם, כדינו של יום המיתה - לאמירת קדיש, ללימוד משניות ולהדלקת נר נשמה. ולכל יהודי באשר הוא שם, קדוש היום הזה לזכר רבבות בתי האבות והמשפחות, שנשמדו כליל ללא השאר שריד ופליט; וגואלם הוא בית ישראל כולו, ועל כל אחד להדליק בליל זה, אור לעשירי בטבת, נר נשמה בביתו, ומי שאין הוריו בחיים ישתתף באמירת קדיש בציבור. בירושלים יעלה הקהל להר ציון (הכותל היה בשליטה ירדנית) לתפילת ערבית, ללימוד משניות ולאמירת קדיש לעילוי נשמות הקדושים, שחלק מאפרם גנוז ב'מרתף השואה' אשר בו.

ההצעה השנייה לקביעת יום זיכרון הייתה בישיבת הכנסת ביום 12.4.51. ההצעה הועלתה על ידי חבר הכנסת מרדכי נורוק, שהציע את כ"ז בניסן כיום זיכרון מיוחד, משום הקרבה שלו למועד פרוץ מרד גטו ורשה בערב פסח. ההצעה זכתה לתהודה רבה בקרב חברי הכנסת, ונקבע בחוק כי "יום הזיכרון לשואה ולגבורה" יהיה בכ"ז בניסן מדי שנה, ויצוין כיום זיכרון ממלכתי.

• עשרה בטבת מציין את תחילת המצור, לא את החורבן. מדוע, לדעתכם, קשרו את המצור לשואה? מדוע לא קבעו את ט' באב, מועד החורבן, כיום זיכרון לשואה?

- מה מטרת כל מנהגי היום שמצוינים בפסק ההלכה של הרבנות?
- מדוע להערכתכם, הפנייה היא לכלל הציבור, כולל אנשים שאין להם בני משפחה שנספו בשואה?
- האם במרכז היום הדגש הוא על היחידים שנספו, או על השואה כמשבר לכלל העם היהודי?
- מה ניתן ללמוד על מדינת ישראל, בתקופת קום המדינה, מן העובדה שיום הקדיש הכללי נקבע על ידי הרבנות לפני שיום השואה והגבורה הוכרז כחוק מדינה?

אברהם אקנר: "אנו חבים לכם"

אנו חבים לכם מצבה - לא משיש ולא מגזית, לא באותיות זהב חרותה וגם לא יבער בה לפיד. לא הובלנו אֶתְכֶם לקבר ישראל ולא השתטחנו עליו בחודש אלול, מקום קבורתכם לא נודע - ייסורינו הם בלי גבול.

את קברותיכם לא פקדנו, לא אמרנו קדיש-יתום. ימי שבעה לא ישבנו - אי הקבר ואי המקום? טמנו אתכם בתוך גופינו הפצועים, עמוק בליבותינו חרוטה הדמות.

צער ויגון מלווים דרכינו, אבלנו מתמיד - וכל יום התייחדות. לא הקימונו לכם מצבה, לא משיש ולא מגזית, רק מדמעות שקפאו בעינינו יוקדת בלבנו אש התמיד.

<http://www.shoa.org.il>

- כיצד חי זכרון הנספים בליבו של הדובר בשיר?
- ממה נובעת תחושת החוב כלפי אנשים לא מוכרים?
- האם שיר זה יכול להיות תחליף ל"קדיש" המסורתי? נמקו

הקדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵיהּ רַבָּא
בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרֻעֻתִיהּ,
וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתִיהּ וְיַצְמַח פְּרָקְנָהּ, וְיִקְרַב מְשִׁיחִיהּ,
בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל,
בְּעָלְמָא וּבְזִמְנֵן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן.

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא
יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר
וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר
וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵיהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא,
לְעָלְמָא מִן כָּל בְּרַכְתָּא וְשִׁירָתָא, תְּשַׁבַּחְתָּא
וְנַחֲמָתָא, דְּאִמְרִין בְּעֵלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן.

תרגום מארמית לעברית:

יתגדל ויתקדש שמו הגדול
בעולם שבא כרצונו,
וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו,
בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל,
במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן.

יהיה שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים
יתברך וישתבח ויתפאר
ויתרומם ויתנשא ויתהדר
ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש-ברוך-הוא,
מעל לכל הברכות והשירות, התשבחות.
והנחמות שאנו אומרים בעולם ואמרו אמן.

מעין קדיש "תהילי עין שמר" / עלי אלון

אשרי ההולך בתלם היום-יום הארוך
עד קצהו,
אשרי הנאמן אשר ללא ליאות כיתף
את המשא הכבד,
אשרי הבונה, הנוטע, מעמיק השורש
עב הגזע, אשר גם לבו, חלבו ומאודו
הפריחו את האדמה.
אשרי המגשים חלומות נעוריו
הילוכו כבד - אבל לבו
כציפור בין העפאים.
אשרי העוצם עיניו וסביבו שחוק-ילדים
המולת בעלי החיים והכנף,
המלאכה והחרושת
ורשרוש העצים אשר נטע.
אוויר המולדת ימתק לו
משורת מימיה ועוני לחמה,
אשריו וכי ייאסף אל האדמה
ימתקו לו רגבי עפרה
והאדמה אשר חונן והרווה
תשיב לחיקו אהבה.

קדיש חילוני / שלום סמיד, נגבה

יתגדל שם האדם, יתעלה פועל חייו,
ויתברך בזיכרוננו על צרור מעלליו בימי חלדו
ועל המעש שלא הספיק להשלימו
על החלומות שנטוו ונמוגו
ועלי סגולות יקר ואף חולשות-אנוש שנגוזו,
מבעד הדוק הערפילי של הזמן.

יזהיר זכר האדם והד חייו
כזוהר הרקיע בלבנו - ושמו לפני שמש ינון,
כי מותר האדם הוא הזיכרון
מעבר למחיצות הזמן.
לא בחושך שמו יכוסה.
צו המשך החיים יצמיח פורקן לכאבנו המשוקע.
הזמן במהלכו ירחם.
וננצור את כל פרחי חייו לימים רבים.

מתוך אתר "שיטים" www.chagim.org.il

- מי נמצא במרכז הקדיש בשני הנוסחים שלפניכם?
- מה המסר המרכזי של כל אחד מן הכותבים?
- התייחסו בנפרד אל הנפטר ואל החיים.
- שני הנוסחים הם תוצרים של התנועה הקיבוצית.
- אילו רמזים ניתן למצוא לכך בטקסט?
- האם יש זיקה לנוסח המסורתי?
- מה בחרו לאמץ ומה בחרו לשנות? נסו לשער מדוע.
- מדוע לא מוותרים על הטקס והטקסט לגמרי?
- למה לדבר על/עם מי שכבר אינו שומע?
- האם ההחלטה על אמירת קדיש כלשהו צריכה להיות על פי צוואת הנפטר (או אמונתו), או צריכה להיות החלטה של בני המשפחה?

- האם שני הצירים, שעליהם מדבר הרב עמיטל, סותרים זה את זה? מדוע?
- כיצד, לדעתכם, אפשר להמשיך ולהאמין באלוהים, כאשר חשים נטושים על ידו?
- הכותב הוא ניצול שואה. מה תפקיד הקדיש על פי דבריו? באיזו דילמה הוא מצוי? מה דעתכם על כך?

- מה הנושא המרכזי בתפילה זו?
- איזה רגש מעוררת התפילה?
- מדוע, לדעתכם, היא נקראת 'קדיש'?
- שער: מדוע היא נאמרת על ידי אבלים? האם התוכן מתאים למצב של אבל? נמקו.
- לאחרונה, ניתן לשמוע על אנשים שאינם מוכנים לומר את הקדיש בלוויית.
- מה יכולה להיות הסיבה? מה דעתכם על כך?

באמירת קדיש על ידי הציבור מביעה כנסת ישראל [=עם ישראל] את מה שבלבה כלפי הקדוש ברוך הוא על רקע השואה. התייחסותנו האמונית כלפי השואה נעה סביב שני צירים, אשר לשניהם ביטויים בכתבי הקודש. **הציר האחד הינו זעקת השאלה התהומית עם זעקת התביעה כלפי מעלה, "אלי אלי למה עזבתני"...** כזעקת הנביא ירמיהו...
הציר השני - זו כפיפות קומה כלפי שמים, זו המוצאת את ביטויה בדברי משה רבנו, "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט"...

בערב זה מבטאים אנו את כל מה שבלבה של כנסת ישראל, כל מה שיש לה לאמור כלפי הקדוש ברוך הוא. אם מתכנסים כאן מאות ואולי אלף יהודים - הרי יש בכך משום לימוד זכות גדולה על עם ישראל. עם כל הקושיות שיש לנו, עם כל התמיהות, אנחנו מכריזים ואומרים: "יתגדל ויתקדש שמה רבא..."

הרב יהודה עמיטל

<http://www.vbm-torah.org/vtc/0039109.html>

...לא ראיתי רבים שיוותרו על אמירתו של הקדיש בלוויה או בטקס זיכרון ציבורי, גם אם מילותיו אינן מובנות וגם אם קשרו אל השכול והאבל איננו ברור כלל. אין בו דברים על המוות ועל הסבל, על תחושת היתמות והשכול, אלא דברי שבח כלליים לבורא עולם והצדקת דינו. לא התוכן הוא כאן העיקר אלא המסגרת, התחושה שכך הגיבו דורות על גבי דורות כלפי סיטואציה אנושית קשה וכואבת. ואולי אפשר לומר יותר מזה: במקום שאין מילים היכולות לבטא את גודל הכאב ולהגיב על התופעה הבלתי נתפסת של המוות, תבואנה מילים בלתי מובנות כדי למלא את החלל העצום, ולו במעט. זה סוד קסמו של טקסט שמהדהדים בו זיכרונות

היסטוריים קשים מכאן ושסתימותו הלשונית מוסיפה לו דווקא לוויית חן.

פרופסור אביגדור שנאן, האוניברסיטה העברית בירושלים, וקרן אבי חי כל הזכויות שמורות © הזמנה לפיוט

- המושג "צידוק הדין" מתייחס לתפיסה הדתית, שכל מקרה שקורה לאדם הוא משיקול אלוהי ולכן הוא מוצדק. איזה תוכן אחר מעניק המאמר לקדיש?
- מה סוד כוחו של הקדיש, על פי המאמר?
- האם יש ערך למילים שאיננו מבינים את משמעותן? (חשבו על מוזיקה לועזית, למשל)
- האם יש יתרון בהימנעות מדיבור על שכול ויתמות בזמן לווייה/אובדן? הסבירו את תשובתכם.

של-נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת-קדש הוא (שמות ג' 5)

והארץ היתה תהו ובהו וחשך על-פני תהום ורוח אלהים מרחפת על-פני המים (בראשית א' 2)

חזון העצמות היבשות של יחזקאל: ותקרב עצמות עצם אל-עצמו. (יחזקאל ל"ז)

כי-עפר אתה, ואל-עפר תשוב. (בראשית ג' 19)

וירא מלאך יהוה אליו, בלפת-אש--מתוך הסנה; וירא, והנה הסנה בער באש, והסנה, איננו אכל (שמות ג' 2)

ויחר-אף משה, וישלך מנדו את-הלחת, וישבר אתם, תחת הקר (שמות לב 19)

אני הייתי שם, באלף תשע מאות חמישים וארבע * התנורים שתקו. אין עשן מתוך הארובה * הפולנים טרם הספיקו לקבור את שארית העצמות, ואני דרכתי עליהן ואלו דרכתי על אצבעותיה של בת דודתי, או על גולגלתו של השכן שגר מעלי * ואולי על צלעותיו של החבר שלי אולג הוכצייט, (שאביו היה קאפו), אולי * דרכתי - ופתאום **הסרתי את הנעליים**, והמשכתי לדרוך, יחף * וכפות רגלי היו עם העצמות האלה, גם כבול אליהן, גם מרחף * וחברי המשלחת כבר ישבו באוטובוס והמדריך ספר והנהג צפר * **ואין רוח אלוהים**, ולא יד אדוני, רק עצם אל עצם, ועפר אל עפר **

חזרתי לאושוויץ. אלף תשע מאות שמונים ושלוש * חזרתי אליה כמו אל מקום הקדוש מכל קדוש * כי שם הוא כותל הדמעות, יותר מכל כותל אחר * שם עדיין בוערות העצמות יותר מכל **הסנה הבוער** * שם **הלוחות השבורים** והמרוסקים שלי שבין דיבר לדיבר * חזרתי לאושוויץ וראיתי ישראלים המהלכים בה בראש גלוי * ובוכים מול הררי הנעליים והררי המשקפיים * וראיתי את הכאב והזעם הצועקים מבעד לעפעפיים * וראיתי סב ניצול מטרבלינקה ונכדו יליד בת-ים * והם מתרפקים זה אל זה ואינם יכולים לעמוד בבכיים * - אבל אלוהים לא היה שם. כי איננו. כי אינו קיים **

יהודים חרדים אינם באים לאושוויץ. אל הקדוש מכל קדוש. אל המרמור * כי אלוהים שלהם מונח שם. מת. שלד.

חיים חפר/ידיעות אחרונות תשמ"ז

